

ÁLLAMFEJLŐDÉS ÉS NEMZETI KÉRDÉS SPANYOLORSZÁGBAN

Napjaink Spanyolországában az autonómiamozgalom, a helyi szeparatista erők, a regionalizmus reneszánszának lehetünk tanúi. A Franco-diktatúra évtizedei után szabadon lélegezethez jutó Hispániában nem csak Katalónia és Baszkföld követel magának autonómiát, de történelmi érveléssel Galícia is, s megfigyelhető, hogy Valencia, Murcia, Andalúzia és Aragónia is erőteljesen igyekszik a kasztíliaiaktól való eltéréseit hangsúlyozni. Sőt: a történelmi Kasztília olyan régiói mint Leon vagy Asturias és a Kanári-szigetek is erőteljes régió-tudattal és önálló politikai törekvésekkel lepték meg a világot.

A kasztíliai hegemonián alapuló egység válságba került 1975 után, s nagy hangsúllyal került szóba az állam föderatív berendezkedésének gondolata. Megjelent és hat ez a politikai pártokban, s magában a Spanyol Kommunista Párban is (melynek szervezeti felépítése is tükrözi e helyzetet) jelentős nézeteltéréseket okozva van jelen.

A kérdés ezután óhatatlanul úgy vetődik fel: milyen történelmi fejlődés eredménye a mai Spanyolország, honnan eredeződnek mai problémái?

A vizsgálatot a római Hispánia utolsó évtizedeitől kell elkezdni, az oda bevándorló germán törzsekre utalva, melyek Hispánia történetének új fejezetét kezdték. A vizigót előkelők és a hispanorómai arisztokrácia egyesüléséből létrejött vizigót állam ugyanis a rómaiak által kialakított-kialakult földrajzi-gazdasági-politikai egységet vette birtokába. Az északi partvidéki peremsávon – a mai Galiciától a Pireneusokig húzódó ívben különböző germán és baszk törzsek a vizigót államtól viszonylag függetlenül fejlődtek a feudalizmus felé, s váltak alapjaivá a későbbi évszázadokban születő északi keresztény államoknak.¹

¹ Barbero, Alibio – Vigil, Marcelo: La formación del feudalismo en la Península Ibérica. Barcelona, 1979; Czúth Béla: A bagauda mozgalom történetének forrásai. *Antik Tanulmányok*, 1973 1. sz. 10–108. old.; Martin, José Luis – Codoñer, Carmen-Sanchez, Manuel: La Alta Edad Media. Visigodos, árabes y primeros reinos cristianos. Historia de España. 3. Madrid, 1976. Menendez Pidal, Ramón (ed): Historia de España. T. VI. España cristiana. Comienzo de la reconquista (711–1038). Madrid, 1964.

A 8. század elején bekövetkező mór hódítás csak markánssá tette ezt a kettős fejlődést azzal, hogy maga is csupán a rómaiak—vizigótok által kialakított koordináták között tevékenykedett.

Az északi peremsávtól való eltéréseket ettől kezdve azonban a vallási különbségek is elmélyítették: a katolicizmus mellett az iszlám és a zsidó vallás erős jelenléte szolgált választóvonalként; ám a hit ugyanakkor *etnikai* konfliktusok ideológiai köntösét is jelentette.

A földrajzi, etnikai és vallási határok azonban nem estek teljesen egybe: az északon most (8–10. század) születő katolikus királyságok nagyvárosai-ban jelentős számú zsidó polgárság élt, ahogy a mór Hispánia is integrált zsidó és katolikus tömegeket. Magukat az iszlám hiten levőket is mély etnikai-törzsi konfliktusok osztották meg. A *berber*ek és az *arabok* ütközései végig kísérték a mór korszakot, ám maga az arab lakosság is megosztott volt: a *yemeni* és a *quaysi* párt viszályai mögött törzsi eltérések rejtőztek. Ez az etnikai tényező a mórok hispániai letelepedésénél is rendezőelvül szolgált. Bonyolította a képet a 9–10. században rendkívül megerősödött (rabszolga eredetű) szláv palotanemesség is. Ez az etnikai mozaik lett az alapja a 11. században születő mór kisállamoknak, a *taifas*-nak is: a közel 30 állam etnikai alapon szerveződött. Az almoravidák és almohadák integrációs kísérletei sikertelennek bizonyultak e mór világ integrálására.²

Ez arra utal, hogy az etnikai eltérések mögött egy mélyebb, történelmi korszakokon átívelő gazdasági jellegű tényező munkált: a félsziget különböző régiói ugyanis *eltérő* (külső) *gazdasági kapcsolatokkal* rendelkeztek, eltérő kereskedelmi orientációt alakítottak ki. A déli partvidék (Andalúzia) nagyvárosai az afrikai kereskedelem felé orientálódtak. A keleti partvidék (Valencia) a katalán – és frank-francia területek felé fordult, s Aragóniával együtt a mediterrán kereskedelemben volt érdekelt. A katalán grófságok erős kapcsolatokat alakítottak ki a frank-francia körzetekkel. Az északi peremsáv gazdasága a Santiago de Compostela-Pireneusok közötti „francia út” kereskedelmi tengelyéhez kötődött. A félsziget belső körzeteinek kisállamai pedig a közel eső tengerparti – előbb említett – államokhoz kapcsolódtak.

Szerepet játszott ezen túl a keresztény államok formálásában az a tény is, hogy a frank birodalom és az iszlám világ ütközési zónájában helyezkedtek el.

Ezek után persze joggal vetődik fel a kérdés: e mozaik-Hispániából hogyan lett a 15. század végére aragóniai Ferdinánd és kasztíliai Izabella

² *Montgomery Watt, V.*: Historia de España islámica. 3^a ed. Madrid, 1980. *Levi-Provencal, E.*: La civilization arabe en Espagne. Paris, 1961. *Sanchez Albornoz, Claudio.*: La España musulmana. T. I–II. 3^a e., Madrid, 1973.

házasságával létrejött egységes állam? S azonnal természetesen fel kell tenni a következő kérdést is: valójában mit is jelentett ez az egység?

E kérdés Spanyolországban a *reconquista* – a móroktól való visszahódítás – eseményeire irányítja a figyelmet. De: miért éppen Kasztíliai és Aragónia lett e keresztény integráció két vonzasközpontja?

Ami Kasztíliát illeti, a nagy spanyol–katalán történész, Vicens Vives mutatott rá, hogy Kasztília fő motívációját a déli, mór kisállamok elleni harcokban elsősorban a transzhumáns (vándorló) juhtenyésztés érdekei határozták meg, melyet fejlődésében akadályozott a hispán kisállamok rendszere: a legeltetés télen ugyanis igényelte a délebbi, szubtrópusi zóna legelőit. Az akadályt ebben a kisállamok határai és eltérő érdekei jelentették.

A hatalmassá váló juhtenyésztő szövetség, a *Mesta* és az ebben helyet foglaló kasztíliai nagybirtokosok így váltak a kasztíliai központosítás és expanzió bázisává a vallási ideológiát is felhasználó *inkvizícióval* és a visszahódított területeken óriási birtokokat szerző lovagrendekkel egyetemben.³

Am a 15. századig úgy tűnt, hogy Hispánia egyesülésének nem csak Kasztília, de Aragónia vezetett alternatívája is reális lehetőségként merült fel. Az aragón Korona, mely a 12–13. században a dinamikusan fejlődő katalán grófságokat is magában foglalta, a *levantei kereskedelem* lendületét, erejét közvetítette. Am ez a tény ugyanakkor utalhat arra is, hogy végül, a 15. században miért mégis Kasztília vált a spanyol egység bázisává. A levantei kereskedelem hanyatlásáról van szó, melyet rendkívül látványosan szimbolizált a katalán kereskedelem hanyatlásán kívül az utolsó mór állam, Granada 1492-ben bekövetkezett bukása is. Granadát 300 éves léte során ugyanis az itáliai kereskedőtöke érdekei tartották fenn, akik számára e mór állam közvetítő kereskedelmi zónaként, kapuként szolgált a Mediterraneum iszlám és keresztény világa között. Granada bukása látványosan utalt e régi kereskedelem kínjaira, mely Aragóniát és Katalóniát sújtotta éppen akkor, amikor Kasztília a baszkföldi kikötőkön keresztül dinamikus gyapjúexportot bonyolított le Flandriával. Demográfiai és társadalmi tényezők más oldalról támasztották alá a kasztíliai hegemoniát (a félsziget ekkori kb. 7,5–8 millió lakosából Kasztíliában kb. 6 millióan éltek; nagy számú, harcos és földnélküli hidalgónemesség és hatalmas földbirtokokkal rendelkező arisztokrácia, illetve a rendi intézmények gyengesége említhető.)⁴

³ Vicens Vives, J.: Manual de historia económica de España. 3^a ed., Barcelona, 1964. Vilar, Pierre: Historia de España. Paris, 1975; Tapia, F. Xavier: Historiadores Sobre España. T. I. Madrid, 1973.

⁴ Arié, Rachel: L'Espagne musulmane au temps des Nasrides (1232–1492), Paris, 1973; Laredo Quesada, Angel.: Granada. Historia de un país islámico. (1232–1571). Madrid, 1969; Hillgarth, J. N.: The Spanish Kingdoms. 1250–1516. Vol. 1.; Mackay, A.: Spain in the Middle Ages. From Frontier to Empire, 1000–1500. London, 1977.

A spanyol egység azonban különös képződmény volt. Megértéséhez két tényt kell a korábbiakon kívül megemlíteni: egyfelől azt, hogy a visszahódítás-egyesítés több évszázadig tartó folyamat volt, másfelől, hogy e periódus a rendi szerveződés időszaka is. A kasztíliai és az aragóniai Koronában integrált kisállamok, elsősorban a később meghódítottak, önálló rendi struktúrával kerültek egyik vagy másik Korona fősége alá. A reconquista folyamatát erről az oldalról szemlélve látszik, hogy ezt a kasztíliai és (vagy) az aragón uralkodó és a helyi rendek által kötött kompromisszumként is értelmezni lehet és kell.

A kialakult spanyol állam tehát olyan régi államok konglomerátuma volt, ahol a korábbi és egymástól rendkívül eltérő rendi struktúrák és a helyi nemesség előjogai konzerválódtak. A rendi struktúrák elsősorban az aragón Koronához tartozó országokban, valamint Navarrában és Baszkföldön jelentettek nagy erőt, Kasztíliában kevésbé.⁵

Joggal vetődhet fel azonban aggályként az az érv, hogy Európa más országai – pl. Franciaország – legalább ilyen széttagoltságot mutattak e korokban. Az ilyen felvetés vezethet el a spanyol fejlődés egyik kulcskérdéséhez: a probléma ugyanis éppen az, hogy míg Franciaországban az abszolutista állam jelentősen előrevitte az egységesítés ügyét, a spanyol abszolutizmus erre képtelen volt – leszámítva a vallási és etnikai egységet, amit a mórrok és zsidók kiűzésével ért el a spanyol uralkodó.⁶ A spanyol államfejlődés különossége, amint erre Wittman professzor rámutatott, éppen abban volt, hogy a spanyol abszolutizmus nem belső, hanem *külső forrásokból* (pl. amerikai nemesfém, olasz, németalföldi adók) táplálkozott, s csak legfelső intézményei, a Tanácsok jöttek létre anélkül, hogy a rendi előjogokhoz, a régi államok eltérő intézményrendszeréhez hozzányultak volna.

A 16. századi „árforradalom” romboló hatásával együtt ez határozta meg a spanyol állam sorsát a 17. században: a külső források elapadása után a Kasztíliára alapozott spanyol központosítás megrokkant, s nem sikerült az eltérő régiók közötti integráció megvalósítása.

A „spanyol hanyatlás”, mutatott rá egy másik tanulmányában Wittman professzor, elsősorban Kasztília hanyatlását jelentette, míg a perifériák – Aragónia, Katalónia, Baszkföld, Valencia – gazdaságának dinamikus megélénkülése figyelhető meg.⁷ A tartományok közötti egyenlőtlen fejlődésre alapozódtak a 17–18. századi *hegemóniacsere-kísérletek* – aragón aspirációk – ám ezt elsősorban az emberi potenciálbeli különbségek-korlátok ítélték kudarcra (Aragónia lakossága kb. 2 millió a 17. század végén).

⁵ *Suarez Fernandez, Luis*: Historia de España. Edad Media. Madrid, 1978.

⁶ *Réglu, Joan*: Estudios sobre los moriscos. 3^a ed., Barcelona, 1974.

⁷ *Wittman, Tibor*: Estudios económicos de Hispanoamérica Colonial. Budapest, 1979.

A spanyol államot tehát továbbra is – s azt mondhatnánk, egészen 1975-ig, Franco haláláig – Kasztília hegemoniája jelentette: a spanyol a kasztíliaival volt egyenlő.

A spanyol államfejlődés mély és tartós belső ellentmondása éppen ebben rejlik: a központosított állam alapjává a fejletlen Kasztília vált, társadalmi-politikai bázisa a kasztíliai földbirtokos arisztokrácia, a hadsereg és az egyház lett. Az uralkodót segítették a gyarmati jövedelmek is.⁸

A gazdasági fejlődés élén viszont a peremtartományok álltak. Elsősorban Baszkföld és Katalónia (ezeket követte Aragónia és Valencia). E térségek politikai-gazdasági-kulturális érdekei viszont tartósan sérelmet szenvedtek. A 19–20. századi politikai küzdelmek legmélyén ez az ellentmondás rejlett.

Az 1808-as év – amikor Napoleon támadása a spanyol-Bourbon abszolutizmus bukását jelentette – jól tükrözte ezt az ellentmondást.

A tartományok – a volt régi államok – ismét életre keltek, „legfelső juntákat” szerveztek, ezek pedig megalkották a *Központi Juntát*, mely „megosztott szuverenitásról”, az egyes „királyságok” autonómiájának fontosságáról beszélt. A viták során körvonalazódott az az államforma, melyet Hispánia eltérő nyelvű, hagyományú, fejlettségű népei, és volt országai elfogadtak: egy föderatív alapon nyugvó állam terve alakult ki, melynek alkotmányos monarchista és köztársasági verziója máig a politikai gondolkodás és aspirációk egyik vonulatát jelenti.⁹

A föderalizmus problémája azonban több kérdést is magában rejt: mindenekelőtt a tőkés fejlődés és a nemzetérválás spanyol sajátosságait.

A tőkés fejlődés Katalóniára és Baszkföldre alapozódott (hogy ne azt mondjuk: korlátozódott), s ez lett a *katalán és a baszk nemzeti mozgalom* kialakulásának bázisa. Rendkívül jellemző azonban e két nép nagyburzsoáziájának magatartása a 19. és 20. században. A baszk nagytőke – mely a századfordulón felvette a fináncsőke vonásait is – nem azonosult saját nemzeti mozgalmával, mert az össz-spanyol piac és centralizált állam fennmaradásában volt érdekelt. Ezért a múlt század végétől tartós szövetségesévé vált a kasztíliai földbirtokos arisztokráciának. A katalán nagytőke más taktikát választott, bár érdeke hasonlóan az össz-spanyol és a gyarmati piac (Kuba, Puerto Rico) fennmaradása volt. Saját nemzeti mozgalmát támogatva a spanyol államon belül *hegemóniacserét*, Katalónia hegemoniáját akarta elérni.

⁸ *Anes, Gonzalo*: El Antiguo Regimen: Los Borbones. Madrid, 4^a ed.; *Tapié*, im. T. II. Madrid, 1973; *Vilar, Pierre*: Crecimiento y desarrollo. 3^a ed, 1976.

⁹ Marx-Engels Művei. 10. kötet, Budapest. *Martinez de Velazco, Angel*: La formación de Junta Central. Pamplona, 1977; *Artola, Miguel*: La burguesía revolucionaria (1808–1974) 6^a ed., Madrid, 1980. *Tuñón de Lara, Manuel*: La España del siglo XIX. T. I–II. Barcelona, 1980.

Ez az álláspont magyarázza, hogy a katalán nagytőke (majd fináncőtke) hol szövetkezett a kasztíliai arisztokráciával, hol pedig saját nemzeti mozgalmát támogatva presszionálta a kasztíliai arisztokráciát és a madridi központi kormányzatot.

Így a 20. századra az a helyzet alakult ki, hogy mind a baszk, mind a katalán és a születő gallego nemzeti mozgalom, de a regionalista mozgalmak is (amelyek a spanyolul beszélő, de eltérő hagyományú, valamikor saját állami léttel rendelkező és regionális piacot kialakító provinciákban bontakoztak ki, mint Andalúzia, Asturias, Éstremadura) *kispolgári, értelmiségi vezetés alá kerültek*, s erős maradt e mozgalomban a helyi privilégiumokat visszakövetelő feudális – nemesi erők befolyása is (foralismo, carlismo).¹⁰

A nemzeti és a regionalista mozgalmak törekvései is egyirányba mutattak: az eredeti tőkefelhalmozás szélesebb, akadályoktól mentes (óriási bürokrácia, nagy adók, eltérő mértékrendszerek, pénzrendszerek, stb.) lehetőségeit, a *tőkés fejlődés demokratikus alternatíváját* képviselték, s ennek megfelelő föderalista politikai struktúrát követeltek. Míg azonban a 19. század első felében még monarchista, az 1860-as évektől köztársasági keretben képzelték el ezt.

Azonban a föderalizmus értelmezése sem volt egyértelmű: a 19. század második felében a föderalisták többsége az *egységes spanyol nemzet*-felfogást vallotta; Baszkföldön és Katalóniában azonban az önálló nemzeti öntudat izmosodott: itt a saját nemzeti jogokkal együtt képzelték el a leendő föderációt.

A századfordulón azonban maga az egységes spanyol nemzet felfogása is többértelmű: a kasztíliai alapú, archaikus, uri-nemesi változata mellett megjelent olyan interpretációja is, mely az összes, Spanyolországot alkotó nép értékeinek szintéziseként értelmezte a spanyol nemzetet – beleértve a baszkokat, katalánokat, gallegókat is (a baszk Unamuno vallott ilyen felfogást). Ez *demokratikus nemzetfogalom volt*: e felfogásban a nemzetnek részét képezték a dolgozó osztályok is. Volt azonban e *modernizálódó össz-spanyol nemzet-felfogásnak* egy elitista változata is. Míg a demokratikus felfogás megbarátkozott a decentralizáció eszméjével és az autonómia-gondolat felé fejlődött, az elitista felfogás a szigorú-centralizmus elvét hirdette – még az 1898-as kubai katasztrófa után is, és afrikai kalandokkal (Ma-

¹⁰ Arostequi, J. (és mások): Historia del Pueblo vasco. T. II–III., San Sebastian, 1979; Balaquer, Victor: Historia de Cataluña y de la Corona de Aragon. T. V. Barcelona, 1876; Barreiro Fernández, Xosé R (és mások): Los Gallegos. Madrid, 1976; Carr, Raymond: Spain. 1808–1939. Oxford, 1966; Martínez Cuadrado, Miguel: La burguesía conservadora (1874–1931). 6^a ed., Madrid, 1980; Nadal, Jordi: El fracaso de la Revolución Industrial en España. 1814–1912. 3^a ed., Barcelona, 1979.

rakkó) kísérletezett. Emögött a formálódó fináncsök csoportok érdekei húzódtak meg.¹¹

A spanyol nemzetté válás bonyolultsága – amit az egységes spanyol nemzet-felfogás és a három kis nép (gallego, baszk, katalán) nemzeti öntudatának *egyidejű* formálódása és erősödése, valamint a regionalizmusok jelentős ereje jelzett – rendkívül konfliktusossá tette a 20. századi spanyol politikai életet. Ezt még fokozta a heves harcokkal színre lépő spanyol munkásmozgalom felől jelentkező „veszély”, s az elmélyülő agrárválság.

A megoldást a kasztíliai arisztokrácia és a baszk, katalán fináncsök csoportok *kompromisszuma* ígérte, mely ugyanakkor az archaikus kasztíliai-spanyol nemzetfogalom és az ugyancsak centralizációt követelő modern, elitista összspanyol nemzettudat „*kompromisszumát*”, *összeolvadását* is jelentette. E kompromisszumot Primo de Rivera diktatúrája szimbolizálta.¹²

A tökéletes modernizációt az említett uralkodó körök egy centralizált állam segítségével, a tökéletes oligarchia érdekeinek megfelelően, a nagybirtok érintetlenül hagyásával kívánták megvalósítani. Ez azonban a spanyol társadalom összes többi osztályát és rétegét, valamint ezek pártjait, nemzeti- és regionalista mozgalmait szembe fordította a diktatúrával. Ebben az ellentétben viszont már benne rejlett a későbbi polgárháborús konfliktus is.

Hozzá kell ehhez tenni: e *fő konfliktusvonal* kialakulása során a nemzeti mozgalmak és a munkásmozgalom kölcsönös közeledése is megkezdődött.

A második spanyol köztársaság (1931–1939) – ebből a szempontból – az állam decentralizálásának, a *régiók autonómiája kialakításának, a kis nemzetek jogainak és az össz-spanyol érdekek egységesítésének kísérlete* volt egy „integrált állam” keretében.

A *kísérlet* szóval kívánjuk jelezni, hogy a köztársasági táborban sem volt egység etekintetben: erős volt a centralista felfogás (mely mögött az egységes spanyol nemzet-felfogás rejlett); az anarchisták kantonalizmusa pedig még magát a nemzeti érzést is reakciónak tartotta; a kis nemzetek érdekei így rendkívül konfliktusosan fejeződhetnek ki.

Az 1931-es alkotmány kompromisszumos jellege ebből adódott. Ez a katalán és baszk szempontokkal még kevésbé számolt. A köztársasági front belső gyengesége éppen a nemzeti kérdések eltérő megítélésében rejlett.

A polgárháború kitörésével a frontok azonban polarizálódtak, s egyre erőteljesebben körvonalazódott a „két Spanyolország”. A köztársasági tábor a gazdaságilag fejlettebb peremvidék alkotta: Andalúzia, Valencia,

¹¹ *Granjel, Luis*: Panorama de la Generación del 98. Madrid, 1959.

¹² *Tuñón del Lara, Miguel*: La España del Siglo XX. T. I–III., 5^a ed., Madrid, 1981; *Pastor, Miguel*: Notas para una interpretación de la dictadura primorriverista. *Revista de Estudios Políticos*. N° 6. 1978. nov–dec. 137–145. old.; *Ortega, Manuel L.*: España en Marruecos. El Raisuni. Madrid, 1917.

Katalónia, Baszkföld, Aszturias, s a forradalmi kormány egyre világosabban felismerte a nemzeti-nemzetiségi, valamint az autonómiakérdés megoldásának fontosságát.¹³

A fasiszta Spanyolország Ó- és Új-Kasztília, León, Extremadura nagybirtok és egyház által ellenőrzött elmaradott paraszti világot tartotta megszállás alatt. Államfelfogásuk szélsőségesen centralista volt, s győzelmük ismét a Kasztília-alapú centralizált állammodell győzelmét jelentette, mely mintát II. Fülöptől igyekezett venni. Az egységes, monolit Spanyolország, mely a *hispanidad* pánhispán ideológiájában a régi birodalom visszaállításának a gondolatát is felvetette, igen *redukált* nemzetfogalommal operált: a legyőzött Spanyolország – a köztársaságiak – nem lehettek a nemzet része.

Franco formulája rendkívül világos volt: „egy állam, egy nemzet, egy nyelv”. Ez nemcsak centralizációt, de a kis nemzetek nyelvének, kultúrájának elnyomását is jelentette. Spanyolország mintha elfeledte volna önmaga korábbi másfél évszázados történelmét, mely az autonómia- és nemzeti-mozgalmak harcaitól volt terhes.

A francóizmus e mozgalmakat és törekvéseket a liberalizmus és kommunizmus bűnös következményeinek tartotta, s mint nemzetellenes törekvéseket kezelte.¹⁴

E politika anakronizmusa kétfelől is megmutatkozott az 1950-es évek végétől. A három kis nemzet kultúrájának, nyelvének, intézményeinek, öntudatának korábbi – évszázados – fejlődését, létét lehetetlen volt szétzúzni. E kultúrák táplálója az 1940–50-es években az emigráció volt; a 60-as évektől pedig széles illegális tevékenység bontakozott ki, főleg az iskolamozgalmakban.

Ellene hatott e merev centralizmusnak a gazdaság és társadalom dinamikus fejlődése és átalakulása. Az 1960-as években a spanyol gazdaság (mely továbbra is katalán és a baszk súlyponttal fejlődött), túlságosan finom szerkezet volt ahhoz, hogy egy autarchiás, erős állami beavatkozást jelentő politikát konfliktusok nélkül eltűrt volna.

A társadalmi struktúra átalakulására utalt, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 29%-ra csökkent. Az ún. középosztályok moderni-

¹³ *Ibarruri, Dolores* (és mások): *Guerra y revolución en España*. T. I–III. Moszkva, 1967; *Riezu, Jorge*: *Perfiles de la II. República Española*. REP. 206–207. szám, 1978. márc–jún. 349–361. old.

¹⁴ *Morono Leoncio, Raul*: *La formalización de Acción Española*. REP. N° 1. 1978. jan–febr. 29–49. old.; *Carr, Raymond*: *From Dictatorship to Democracy*. London, 1979; *Jimenez Campo, Javier*: *Rasgos básicos de la ideología dominante entre 1939–1945*. REP. N° 15, 1980. máj–jún. 79–119. old.; *Gil Serranos, Rafael*: *Nueva Visión de la Hispanidad*. 2^a ed, Madrid, 1975.

zálódásával, új középrétegek megjelenésével a francóista úri középosztály éppúgy elvesztette régi súlyát, mint a kasztíliai földbirtokos arisztokrácia. Az új társadalmi rétegek: középburzsóázia, kispolgárság, alkalmazotti és műszaki értelmiségi rétegek – a nemzeti mozgalmak és a demokratizálódás bázisává váltak.¹⁵

A francóista rendszer agóniája hosszú volt: 1956–1975 között zajlott le. Az ellenzéki erők egyik vonulatát kétségtelenül a nemzeti mozgalmak jelentették. Ez a gallego esetben kulturális-irodalmi jelleget kapott; Katalóniában az egyház és a születő kereszténydemokrata szervezetek ösztönzésével széles és jól tagolt politikai mozgalom szerveződött, mely áttörte az illegalitást: a nemzeti mozgalmat támogatta a középburzsóázia mellett a finánciókések néhány csoportja is. Baszkföldön a nagytőke-finánciókések csoportok továbbra sem vállaltak szolidaritást a nemzeti mozgalommal: ez továbbra is a középburzsóázia, a kispolgárság és az értelmiség vezetése alatt tevékenykedett kulturális-nyelvi területen, az 1960-as évek végétől azonban a fegyveres harc is megjelent Baszkföldön. Az ETA, a baszk nemzeti mozgalom szélsőbaloldalán született, s 1968-tól vált fegyveres mozgalmmá: 1973 után terrorakcióinak köre kiszélesedett – összefüggésben a francóista erőszakapparátus növekvő terrorjával.¹⁶

A Franco-ellenes tábor másik nagy ereje a munkásmozgalom, a harmadik a polgári demokratikus jellegű erők mozgalma volt. Törekvéseik a 70-es évek elején két kulcsszóban foglalhatók össze: *demokrácia* és *pluralizmus*, s e gondolatkörben helyet kaphatott a nemzeti kérdés és az autonómia-probléma is. Ez azt is jelentette, hogy az 1975 utáni vitákban, melyek a politikai rendszer átalakításáról zajlottak, egyik központi kérdéssé a centralizmus-föderalizmus, autonómia- nemzeti kérdés összetett komplexuma lett.

Heves viták során alakult ki az 1978-as alkotmány, mely azonban továbbra is az egységes spanyol nemzet és nemzetállam platformját fogadta el. Ez a spanyol, baszk, katalán nagytőke, valamint a kasztíliai arisztokrácia közös érdekét fejezte ki, de jelezte, hogy a gallego, baszk, katalán nemzeti fejlődéssel párhuzamosan az egységes spanyol nemzeti tudat is megizmosodott, sajátos *asszimmetriát* hozva így létre.¹⁷

¹⁵ *Tamames*: La república. La era de Franco. Madrid 1973; *Payne, Stanley G.*: Falange. A History of Spanish Fascism. Stanford, 1961; *Preston, Paul* (ed.): Spain in crisis. The evolution and decline of the Franco Regime. London, 1976.

¹⁶ *Clark, Robert P.*: The Basques: The Franco Years and Beyond. Nevada, 1979; *Fabre, Jaume*: Quienes somos. Catalanes. Barcelona, 1979; *Magarinos, Alfonso*: Quienes somos. Los gallegos. Barcelona. 1979; *Rio, Pilar del – Taba, Juan*: Quienes somos. Los andaluces. Barcelona, 1979.

¹⁷ Constitución Española. Madrid, 1978. Ed. Goñi.; *López Rodó, Laureano*: Las autonomías, encrucijada de España. Madrid, 1980.

Az alkotmány lehetővé tette az egyes régiók számára az autonómia megszerzését, ennek korlátait azonban elsősorban a kis nemzetek érzékelték, s ez adott például érveket az ETA terrorizmusa számára.

Ezért az alkotmány elfogadása, majd a helyi autonómia-stadutumok körüli viták, aztán pedig az autonómia-jogok leadása, az új helyi politikai-közigazgatási struktúrák kialakítása 1978 után heves viták légkörében zajlottak és zajlanak.

Úgy tűnik tehát, hogy a régi, történelmi eredetű és súlyú problémák – melyek legtöbbször ugyanakkor a régiók gazdasági társadalmi problémáinak ideológikus (nemzeti sérelmek formájában való) tükröződése is – még ma is élnek, ezért a nemzeti- és autonómiakérdés nem csak a jogalkotás, de a gazdasági-társadalmi fejlődés megoldandó, mély gondja Spanyolországban.

ADÁM ANDERLE

DESARROLLO HISTÓRICO DEL ESTADO Y CUESTIÓN NACIONAL EN ESPAÑA

El ensayo trata de aclarar el fondo histórico de la polémica sobre la autonomía, salida a la luz después de la dictadura de Franco. Empieza tomando en cuenta los factores determinantes del desarrollo del Estado desde la caída del Imperio Romano y demuestra su importancia en los grandes logros de la infraestructura, urbanización, industria, agricultura, minería y cultura. Pone de relieve que tanto el Estado visigodo como el moro se construyeron en esta base, mientras que en la periferia del Norte el desarrollo de los pueblos bárbaros instalados allí siguió adelante hacia el feudalismo de modo autóctono. Sin embargo el desarrollo de toda la Hispania fue determinado por el contacto y tensiones del imperio islámico y franco.

En la observación del desarrollo del Estado el ensayo presta mucha atención en las peculiaridades del desarrollo de los estamentos, en las características diferentes de la Corona de Aragón y de Castilla y en la unidad española nacida que fue encabezada por Castilla. El autor subraya que el desarrollo del Estado español está en correlación con las peculiaridades del absolutismo de Castilla, hecho que afecta hasta hoy día: la unidad española representaba el papel político dirigente de la Castilla poco desarrollada mientras que en la economía de Cataluña, Vascongadas y Aragón se convirtieron en periferias dinámicas del país.

Analiza que en el siglo XIX–XX para la influencia de qué factores seguía existiendo el centralismo de base castellana y cómo nació el „regionalismo”, el nacionalismo de las pequeñas naciones y luego en el siglo XX la cuestión de la autonomía. La peculiaridad del desarrollo del Estado español es una asimetría particular que paralelamente con el arraigamiento de la conciencia de las naciones pequeñas trajo consigo el fortalecimiento de la conciencia español pero significaba también el fortalecimiento de

las ideologías regionales. En el fondo de estos fenómenos se tiene que ver las vicisitudes del desarrollo capitalista español, la falta de la formación del mercado español unitario. En el fondo del regionalismo, del desarrollo de la conciencia de las naciones pequeñas como base social estaban algunos grupos de la pequeña burguesía, de la inteligencia local y de la burguesía media que estaban interesados en estos mercados regionales.

Al mismo tiempo la posición del gran capital vasco y catalano era distinta. El gran capital vasco siempre constituía una de las bases del centralismo castellano mientras que el gran capital catalano una vez apoyaba su propio movimiento nacional, otra vez aumentaba la fuerza del centralismo. La posición de este último siempre estaba determinada por el hecho de cómo poder ejercer hegemonía en el mercado hispánico o en que medida apoyaba el centralismo castellano sus aspiraciones e intereses. El ensayo concluye las indagaciones con las polémicas acerca de la constitución de 1978 y con la aprobación de la misma.